

інституційних змін, порівняно з економічними змінами, обґрунтовується ними як найважливіший принцип ефективного функціонування ринку праці.

Економічна ситуація останніх років викликала сегментацію ринку праці у зв'язку з появою нових форм власності, розвитку малого підприємництва, неформального виробництва (тіньового сектора). Хоча ринок праці є досить саморегульованою системою, але, як показує історичний досвід, він також потребує певного втручання держави. Тому ефективне відтворення національного ринку праці можливе лише за оптимального поєднання ринкового та державного механізмів його регулювання. Ефективність механізмів державного впливу на ринок праці та трудові ресурси населення значно залежить від того, наскільки будуть враховані на державному рівні умови і вимоги глобалізації економіки і наддержавних організаційних утворень до формування державної соціальної політики при ослабленій ролі національної держави.

НЕБЕЗПЕКА СОЦІАЛЬНОЇ НЕРІВНОСТІ: ПРОЯВИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

**Чвортко Л. А., к.е.н., доцент
Уманського державного
педагогічного університету
імені Павла Тичини**

Соціальна нерівність – це форма диференціації, за якої окремі індивіди, соціальні групи, верстви, класи знаходяться на різних шаблях вертикальної соціальної ієрархії і володіють нерівними життєвими шансами і можливостями щодо задоволення потреб.

Як відомо, соціальна нерівність, що є основою стратифікації суспільства, сприймається як головна його властивість. Проте досягнення показниками соціальної нерівності не виправдано високих рівнів обумовлює зростання

незадоволеності, конфліктності, соціальної напруженості та детермінує деструктивні тенденції щодо соціальної структури суспільства.

Проблема надмірної соціальної нерівності в Україні в останні роки набуває особливої гостроти. Широке поширення бідності, високі соціальна нерівність і поляризація доходів та рівнів життя населення країни становлять високу загрозу національній безпеці України.

У результаті реформ, що відбуваються понад два десятиліття, переважна більшість українського населення так і не змогла покращити своє матеріальне становище, позбутися відчуття соціального незадоволення. Тривала економічна криза значно вплинула на рівень добробуту українського населення. Вимушена неповна зайнятість, криза неплатежів, низькі стандарти оплати праці та недосконалість соціальної політики призвели до погіршення рівня життя майже всіх прошарків українського суспільства, що логічно призводить до поглиблення соціальної нерівності.

За оцінками дослідників, у 2013 р. частка населення, що має доходи нижче прожиткового мінімуму, який у нашій країні визначає лише можливість жебрацького існування, складає 11,4%; при цьому в окремих областях, а саме у Волинській, Рівненській, Тернопільській, середні значення цього показника значно перевищено. За досягнутим рівнем сукупних доходів (4485,6 тис. грн на одне домогосподарство у 2013 р.), заробітної плати та соціальних трансфертів населення регіонів України є бідним, з примітивною структурою споживання, орієнтованого здебільшого на задоволення першочергових потреб фізіологічного виживання [1, с. 125].

Погіршення структури розподілу доходів стало об'єктивною умовою дезінтеграційних процесів в українському суспільстві. Це спричинило помітні зміни в соціально-класовій структурі населення: розмивання та внутрішнє розшарування середнього класу, який традиційно виступає основою стабільного політичного та соціально-економічного розвитку всіх країн.

В українському суспільстві, поряд з традиційними видами бідності – застійною та тимчасовою, виникла нова бідність – до бідних потрапили верстви

населення, які за своєю освітою і кваліфікацією, соціальним статусом і демографічним станом ніколи раніше не могли бути віднесеними до цієї категорії. На сьогодні в Україні, за оцінками вчених Інституту демографії та соціальних досліджень [5, с. 62–63], значення коефіцієнта Джині перевищує 45%. Основний внесок у загальну нерівність здійснює малочисельна група (5–10%) з надвисокими доходами, що має принципово іншу структуру споживання та, відповідно, якісно інший його рівень. Майже 10% населення знаходиться у стані застійної бідності, яка на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України є найбільш небезпечною для стабільності вітчизняної соціально-економічної системи. Бойові дії на Донбасі не лише загострили наявні проблеми, але й призвели до масштабного явища раптової бідності через втрату майна та джерел для існування. До такої категорії бідних потрапили як вимушені переселенці, так і сім'ї, постраждали внаслідок бойових дій на територіях проживання.

Незважаючи на те, що бідність є загальносвітовим явищем і властива будь-якій економічній системі, її рівень в Україні значно перевищує аналогічні показники промислово розвинених країн. Так, у більшості країн Європи, а також в Ізраїлі, Туреччині і США приблизне співвідношення доходів 10% найбільш забезпечених і 10% найменш забезпечених становить 14:1. Найменш уражені проблемою нерівності Скандинавські країни.

Головними і найбільш впливовими детермінантами нерівності в рівнях доходів населення у країнах ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку) згідно з доповідями, представленими Організацією, є глобалізація, технічний прогрес та інституціональні реформи, а також податок на доходи і відрахування на соціальні потреби [4].

Зростання соціальної нерівності є основною загрозою для макроекономічної та інвестиційної безпеки. Адже, як показують дослідження, чим більша нерівність у суспільстві, тим нижчими є інвестиції в економіку країни, а відтак нижчий економічний розвиток [2, с. 62].

Глибоке розшарування суспільства на вузьке коло багатих і переважну частину незаможних громадян створює загрозу соціальній безпеці країни. Важливо підкреслити, що соціальна безпека є результатом соціального захисту та значною мірою залежить від соціальної політики держави, яка гарантує захищеність від загроз соціальним інтересам і, таким чином, нівелює негативний вплив соціальних ризиків на рівень захищеності життєво важливих інтересів. Одне з головних завдань у сфері підвищення соціальної безпеки полягає у тому, щоб усунути дисбаланс між тими людьми, які живуть дуже добре і отримують величезні доходи, і тими нашими громадянами, які живуть поки дуже бідно.

В останні роки відбувається подальший перерозподіл доходів на користь найбільш багатій частини населення. Відтак соціальна ситуація є надто напруженою і ще більше погіршується тим, що правляча «еліта» нині всіляко обмежує доступ не тільки до вищого класу, а навіть і до середнього, приймаючи відповідні закони, створюючи приватні привілейовані навчальні та медичні заклади, недоступні для інших, встановлюючи оплату праці на рівні заледве прожиткового мінімуму, а не справедливої ринкової ціни.

В такій ситуації відбувається зниження економічної та суспільної активності, вкорінення утриманських настроїв, зневіри та соціальної апатії. Серед населення формується зневіра до влади, до перспективності обраного Україною шляху соціально-економічного і політичного розвитку, з'являється бажання залишити батьківщину та емігрувати до більш розвинутої країни.

Дослідження соціальної нерівності серед громадян України показує, що значна частина населення не вважає себе відповідальним за своє життя і очікує на допомогу від держави, замість узалежнювати свій майбутній успіх від власних сил та інтелекту.

На думку вчених, соціальна політика має перенести акценти з реалізації заходів із підтримки вразливих верств населення шляхом надання допомоги у грошовій формі на стимулювання розвитку цих категорій населення, підвищення їх ролі у суспільстві, розширення можливостей вибору способу

життя, можливостей прийняття рішень стосовно своєї долі з одночасним посиленням відповідальності за прийнятті рішення та їх виконання [3, с. 52].

Подолання нерівності на принципах справедливості передбачає проведення комплексної соціальної політики, скерованої на скорочення бідності в усіх її проявах, згладжування невикоряданих відмінностей у якості життя громадян.

Таким чином, з кожним роком соціальна нерівність в Україні зростає і нині є невикорядано високою, що негативно позначається на складових національної безпеки держави, а отже, є однією з головних її загроз. Саме тому соціальна нерівність є однією з найважливіших і суперечливих проблем, розв'язання якої потребує особливої уваги.

Перелік використаних джерел

1. Заяць В. С. Формування доходів населення України: особливості та тенденції / В. С. Заяць // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 2 (24). – С. 116-128.

2. Зотова М. Є. Соціальна нерівність як загроза економічній безпеці держави / М. Є. Зотова // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2013. – Вип. 1. – С. 57-65.

3. Реут А. Г. Система державної соціальної допомоги в Україні: сучасні виклики та вплив на бідність / А. Г. Реут // Демографія та соціальна економіка. – 2015. – № 1 (23). – С. 44-54.

4. Социальное неравенство: взгляд ОЭСР [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://iori.hse.ru/oecdinequality>.

5. Черенько Л. М. Специфіка формування та прояву нерівності в Україні / Л. М. Черенько // Демографія та соціальна економіка. – 2013. – № 2 (20). – С. 60-69.